

Kap 30 : ”UD-arkipelagen”

Utrikesdepartementet delar in världens länder i tre grupper: Första kretsen (grannar), andra kretsen (stormakter) och övriga. CG gör statsbesök, officiella besök, inofficiella besök, pr- och goodwill-resor, besök inkognito, privatbesök och semesterresor. Vad som är vad är ofta svårt att säga. Detta kapitel handlar dock om renodlade statsbesök i Wienkonventionens anda. Tanken är att varje gång en stat byter statsöverhuvud skall övriga statsöverhuvuden bekräfta sina vänskapliga relationer. Så personfixerad är inte längre politiken men statsbesöken kvarstår som artighetsvisiter och politisk legitimering. Statsbesöken har även en ekonomisk och kulturell betydelse men på längre sikt.

Gustaf VI reste en hel del som ung. Vid trontillträdet var han dock pensionär och höll sig inom Europa. Programmet för hans statsbesök var en blandning av 1800-talstraditioner och personliga intressen. Hans sista statsbesök i Västtyskland 1972, han var då 89 år, bestod av den vanliga blandningen av mottagningar, sightseeing och banketter. Han träffade Västtysklands president och förbundskansler, besökte den okände soldatens grav, visades runt på två arkeologiska utgrävningar och en konstutställning, deltog på Ambassadens mottagning för den svenska kolonin och avslutade besöket med en mindre svarsmiddag. Under tiden förekom en mängd sammanträden. Utrikesminister Krister Wickman tillfrågades om effekten. Wickman såg besöket som en politisk markering. Den skapade goodwill och medgav politiska överläggningar. Betydelsen för handeln var dock tveksam. Handelsdelegationerna sköttes separat av prins Bertil.

*

Första kretsen är de nordiska länderna (Norge, Finland, Danmark och Island) och de länder med ett kungahus som CG är släkt med (Storbritannien, Nederländerna och Belgien) – dessa var de länder som stod först i tur för ett statsbesök vid CGs trontillträde. Han besökte dem i tur och ordningen 1974-1977. Silvia deltog i de två sista statsbesöken i Nederländerna och i Belgien.

Vid CGs trontillträde fanns sedan länge ett starkt tryck från massmedia att göra statsbesöken mera publiktillvända än under Gustaf VI. Åtgärder i den riktningen var att CG anlände till Finland & Nederländerna med jagaren Halland eskorterad av två torpedbåtar och ett minfartyg och naturligtvis Silvias inträde på scenen. CG och Silvia gav också intervjuer vilket aldrig Gustaf VI gjorde. Det sagt förefaller de olika ländernas hovbyråkratier varit svåra att rå på. Programmet bestod av hävd av välkomsteremonier, parader, utbyte av gåvor och ordnar, besök av viktiga platser, audienser, banketter, militära ärebetygelser och avslutades med en svarsmiddag. Egna önskemål var illa sedda. I Norge, Danmark och Storbritannien fick han besöka svenska kolonin, forskningsinstitut och industrier efter statsbesökets slut. I Storbritannien ville CG ha med punkter i programmet av jord- och skogsbrukskaraktär men dessa miljöer ansågs opassande för en kunglighet. Båda parter var naturligtvis intresserade av en publik för det ceremoniella inslaget. CGs besök i Storbritannien inleddes därför i Edinburgh där man inte var lika blasé som i London. CG ville även ha en publik för övriga programpunkter, ungefär som vid en svensk eriksgata men det fick han inte.

Efter Storbritannien diskuterades hur man skulle genomdriva ett moderniserat, publikvänligt statsbesök med tonvikt på stöd till exportindustrin. Det svenska kulturella inslaget i de inkommande statsbesöken inskränktes under motstånd från de flesta. Så ock de militära hedersbetygelserna. Argumentet var att Sverige inte ensidigt kunde ändra i en etablerad

praxis. ”De [gästande statscheferna] kan tänkas uppfatta den nya svenska stilen som något väl sparsam i förhållande till vad andra länder gör.” Den svenska kulturen (utställningar, gästspel och svenskminnen) fick även stryka på foten i de utgående statsbesöken med motiveringen att det var bättre att ägna sig åt värdlandets kultur. Samma diskussion fördes om det svenska näringslivet i utlandet. Skulle CG besöka svenskägda fabriker eller ägna sig åt värdlandet även här? Nackdelen skulle vara att genom att ensidigt koncentrera sig på värdlandet skulle besöket vare sig intressera hemmapubliken eller landets svenska koloni.

Inför statsbesöket i Nederländerna sammanfattades diskussionerna. Det som alla upplevde fattades var ett bredare anslag med ett ökat personutbyte på alla nivåer mellan de berörda länderna.

Vid en middag hos drottning Juliana [av Belgien] i mitten av mars [1976] tog både hon själv och utrikesminister van der Stoel upp ämnet med mig och de underströk både den vikt man icke minst mot ovanstående bakgrund fäste vid det förestående svenska statsbesöket. Under det att [de] måste hålla mycket strikt på protokollet av hänsyn till gästens prestigebehov vid besök från socialistländerna eller tredje världen vore det vid ett besök av den svenske kungen mera angeläget att nå ut till folket.

Senare framförde också kronprinsessan Beatrix [av Holland] (bl a via prinsessan Christina) sin förhoppning om att det svenska kungabesöket skulle bli väsentligt annorlunda [än det danska statsbesöket nyligen under drottning Margarethe II], och samma tongångar hördes inte minst från regeringens sida. Både premiärminister den Uyl, och som sagt utrikesministern, har gett uttryck för sina bekymmer, ur såväl konstitutionell som politisk synpunkt över statsbesökens bristande tidsenlighet. Liknande synpunkter har framförts också på svensk sida, såväl av den kungliga familjen som inom utrikesdepartementet och från många andra håll. Önskemålet var alltså att det nu skulle göras ett bredare, mera utåtriktat statsbesök som skulle bli en manifestation av svensk-holländsk vänskap och bidra till att folken fick en ökad kännedom om varandra.

Man beslöt alltså att frångå den traditionella uppläggningsen, enligt vilken värdlandet ensidigt sätter sin prägel på programmet medan den gästande statschefen på sin höjd i smyg får tillfälle till kontakt med egna landsmäns aktiviteter under någon inofficiell parentes.

...

I slutskedet av förberedelserna uppstod viss friktion mellan ambassaden och handelssekreterarkontoret på grund av skiljaktigheter i bedömningen ... av sättet för utnyttjandet av statsbesöket ur kommersiell synpunkt.¹

Ambassaden var angelägen om att statsbesöken inte skulle ha en alltför uppenbar kommersiell prägel. CG var kung och inte en yngre upplaga av prins Bertil. Förhoppningen var att kunna styra den svenska utlandsrapporteringen i den riktningen. Det nybildade exportrådet (prop 1972:31) med sina handelskamrar och handelssekreterarkontor var dessutom en direkt konkurrent till utrikesdepartementet med sina ambassader och konsulat. Att erkänna exportrådets betydelse vid statsbesöken skulle vara att försvaga utrikesdepartementet. Den svenska modellen med stat och näringsliv i samverkan var dessutom inte okontroversiell utomlands. Bättre låta den ha en undanskymd roll.

¹ T Hagen. Några reflektioner kring statsbesöket [i Nederländerna]. Utrikesdepartementet, protokollet, 1976-11-02.

I Belgien invigde CG ett symposium om energibesparande åtgärder inom olika typer av industrier som det svenska och det belgiska industriförbundet hade organiserat gemensamt. Detta förefaller vara det första av CGs många kontaktskapande industriinitiativ. I övrigt var det mycket sightseeing och kulturaktiviteter. ”För Bryssel-ambassadens del stod det redan ifrån början klart att kommersiella inslag med nödvändighet måste balanseras väl med andra klart icke-kommersiella manifestationer, såväl kvalitativt som kvantitativt. Den effekt vi ville åstadkomma ... skulle ge utrymme för ett visst leende och avspändhet.”²

*

Andra kretsen är G5-länderna, de länder som i mitten av 1970-talet var världens ledande ekonomier (Storbritannien, USA, Frankrike, Västtyskland och Japan), och de två stormakterna Sovjetunionen och Kina. CG besökte dem första gången 1975-1981. Besöken följdes av flera. CG följde i regel ett politiskt och kulturellt program. Hans följe av politiker, vetenskapsmän och näringslivstoppar hade sina egna program. De rent kommersiella inslagen låg utanför programmet men drog nytta av uppmärksamheten. Ett exempel från Kina 1981:

Svenska manifestationer i Beijing i samband med statsbesöket

I samband med det svenska statsbesöket i Kina genomfördes tre kommersiella och teknisk-vetenskapliga aktiviteter.

Ett 20-tal svenska företag medverkade i en energiutställning, anordnad av Sweden-China Trade Council (SCTC). Utställningen pågick i 10 dagar och invigdes i närvaro av Kungaparet den 16 september 1981. Vidare genomfördes ett svensk-kinesiskt energisymposium med omkring 15 svenska deltagare från Industridepartementet och statliga myndigheter såsom Vattenfall, Nämnden för energiproduktionsforskning, Överstyrelsen för teknisk utveckling etc. Från kinesisk sida svarade State Economic Commission och State Energy Commission för symposiet.

Sweden-China Trade Council besökte Kina under statsbesöket med en 25-man stark delegation under ledning av SCTC-ordföranden Tom Wachtmeister. Delegationens värd var China Council for the Promotion of International Trade (CCPIT).

Tanken med att förlägga dessa aktiviteter till tiden för statsbesöket har naturligtvis varit, att man därigenom skulle kunna förhöja uppmärksamhetsvärdet för aktiviteterna. Detta gäller i synnerhet energiutställningen och symposiet.

Vad gäller energiutställningen måste konstateras, att detta till att börja med knappast hade kunnat komma till stånd under den nu aktuella tidpunkten om inte statsbesöket hade kunnat återopas. Väntetiden för att få till stånd utställningar i Beijing uppgår till omkring 2 år och den svenska energiutställningen planerades med endast ungefär hälften så lång framförhållning. Kungaparets närvaro vid utställningens öppnande bidrog till att man på kinesisk sida såg sig föranlåten att anstränga sig mer än vanligt när det gällde att tillse att arrangemangen fick ett tillfredsställande genomförande. Detta kunde noteras under förberedelserna t.ex. då det gällde att bestämma lämplig lokal. Också under det att utställningen pågick är vårt intryck att kineserna visade sig något mer än vanligt förekommande.

² Finn Börjesson. Svenska statsbesöket i Belgien. Utrikesdepartementet, protokoll, 1977-06-01.

Ett värdefullt inslag i den svenska energiutställningen lämnades av Svenska Institutet genom dess bildskärmsutställning rörande energi i Sverige. Denna allmänna utställningsdel förhöjde intresset för utställningen i dess helhet högst påtagligt samband med kommersiella utställningar i Kina hör det till bilden, att utställande företag håller tekniska föredrag för mindre grupper (20-25 personer) kinesiska åhörare. 19 sådana föredrag hölls av de utställande företagen. Dessa kontakter ger som regel mycket goda möjligheter att bedriva teknisk försäljning för en relevant målgrupp. Sammanlagt har på detta sätt närmare 400 kinesiska tekniker fått stifta bekantskap med svenskt kunnande på energiområdet under utställningen. En vanlig anmärkning mot denna aktivitet, som även har hörts denna gång, gäller att åhörarna väl mycket består av konstruktörer snarare än slutförbrukare av respektive produkt eller tjänst.

Förutom tekniska föredrag kunde de utställande företagens representanter under utställningen få till stånd affärssamtal med olika kinesiska organisationer. Ett stort antal sådana genomfördes. Dessa möjligheter till att få hålla tekniska föredrag och att få träffa kinesiska representanter i affärssamtal anses ofta med rätta utgöra det egentliga värdet av utställningen.

...

Energisymposiet får ses som en långsiktig teknisk-vetenskaplig samarbetsaktivitet. I denna finns såväl kinesiska som svenska intressen.³

Rapporteringen från statsbesöken upplevdes av samtliga parter som otillfredsställande. Journalisterna följde CG & Silvia i spåren utan att dessa föreföll uträta något av betydelse. Allt viktigt försiggick någon annanstans och var (halv)hemligt. Alla var till slut frustrerade. Journalisterna för att de bara fick skriva om vaktparader, ordensutdelningar, galablåsor och banketter. CG för att han aldrig tyckte sig uppskattas efter förtjänst. Stubinen var kort i båda läger. Den 16 mars 1994 publicerade Expressens utrikeskorrespondent Ulf Nilson en kritisk artikel om CGs insatser under ett officiellt besök i Frankrike.⁴ Nilson sekonderades av förre maoisten Peppe Engberg på Resumé. Därpå följde svarsinlägg av Svenska Dagbladets förre chefredaktör därefter kammarherre vid hovet Gustaf von Platen⁵, av ordf i Industriförbundet Peter Wallenberg⁶, av hovets presschef Elisabeth Tarras-Wahlberg⁷; en radiodebatt mellan Nilson & Tarras-Wahlberg⁸ och ett avslutande republikanskt – eller i alla fall antigammalelit – upprop av Nilson.⁹

Debatten är svårrefererad. Nilson hade några år tidigare beskrivit CG som ”ett motsträvigt utställningsföremål”: Oengagerad, dåligt påläst, tvär, snorkig, högfärdsgalen & olycklig. Det var synd om honom. Här och nu var det ytterligare lök på laxen. Nilson: ”Talskrivarna sänker kungen till kindergartennivå. Hovets reaktion på kritik är att låta som punkterade grisar.” Sekonden: ”Karlen är en katastrof. Hade han sökt jobbet som kung hade han inte fått det.”

³ Sten Bundfeldt. Svenska manifestationer i Beijing i samband med statsbesöket. Utrikesdepartementet, protokollet, 1981-10-05.

⁴ Ulf Nilson. Stackars kungen! Expressen, 1994-03-23.

⁵ Gustaf von Platen. Stackars vår världsreporter! Svenska Dagbladet, 1994-03-26.

⁶ Peter Wallenberg. Kungaparets medverkan outhärlig. Svenska Dagbladet, 1994-03-31.

⁷ Elisabeth Tarras-Wahlberg & Ulf Nilson. Två öppna brev om kungahuset. Expressen, 1994-03-23.

⁸ Debatt mellan Elisabeth Tarras-Wahlberg & Ulf Nilsson. Studio ett. P1, 1994-03-31.

⁹ Ulf Nilson. Gör slut på monarkin! Expressen, 1994-04-01.

Det var tredje gången som Nilson följde CG på dennes resor. En gång i Amerika. Två gånger i Frankrike. Denna gång närvarade han när CG och president Mitterrand invigde utställningen ”Solen och Nordstjärnan” och förundrade sig fortfarande över vad dylika diplomatiska ritualerna tjänade till. von Platen visste berätta att ritualerna var ”skrivbara” och att publiciteten om utställningen varit omfattande. Wallenberg visste berätta att utställningen hjälpt förbättra ländernas relationer – en smula ansträngda efter den inställda Renaultaffären – genom att demonstrera den vikt Sverige alltid lagt vid goda relationer med Frankrike. Även Tarras-Wahlberg pratade diplomati: ”Det fotograferades i 5 minuter varefter Kungen och premiärministern samtalande enskilt i 10 minuter för att sedan följas åt till Exportrådets, Handelskammarens och Industriförbundets lunch, där de satt bredvid varandra och kunde samtala i ytterligare 1,5 timmar. ... Det är väl det Du kallar ’pampförbrödring’, men den leder ju i sin tur till möten mellan företagsledare, kulturfolk och helt vanliga fransmän och svenskar. Möten som äger rum under dessa två dagar, men som också får en fortsättning i nya samarbetsprojekt.”¹⁰

Nilson kontrade med att CG var alltför löjlig som person och avskalad sitt majestät för att kunna agera diplomatisk springschas. När Frankrike och Sverige hade samma intressen skulle de samtycka. När de hade olika intressen skulle de att tycka olika. Det kunde varken Gud, CG eller han där nere göra något åt. Debatten fördes även i radio. Nilson fortsatte i samma stil: Vi hade en demokratisk kung. En statstjänsteman. CG kunde och skulle kritiserars som alla andra byråkrater. Han var en usel produkt som aldrig sade något värt att lyssna till. Avskaffa kungahuset! Rensa upp i Augiasstallet! ”Det intressanta med Buster [von Platens] artikel är inte vad den angrep, utan vad den f ö r s v a r a d e. Nämligen, det svenska etablissemang, adelskapet, börsaristokratin, kort sagt pampväldet och den självutnämnda eliten: det gäng som samlas på kungamiddagar och Nobel-fester, på varandras 60-årsmiddagar, cocktailpartyn och baronessan af Ugglas diplomatiska mottagningar. Buster von Platen – och en rad andra – klamrar sig fast vid kungahuset för att värna societeten, ståndssamhället – vem påstår att det inte längre finns? – och sist och slutligen sin egen högfärd. Den löjligen, svenska fisförnämheten stöttar sig sist och slutligen främst på monarkin, själva hörnpelaren i systemet.”¹¹

Rensat från invektiven sammanföll faktiskt Nilsons och Tarras-Wahlbergs ståndpunkter: (1) CG tillhör en svensk politisk elit. Om man rycker honom ur det sammanhang av andra politiker, diplomater, industrimän och kulturpersoner inom vilket han verkar blir han obegriplig. (2) Politik, även utrikespolitik, är inte bara maktspel utan personliga relationer på alla nivåer. Ekonomi är inte bara pengar utan ett sätt att leva och verka. Man måste veta var man har varandra och CG är i relationsbranschen. (3) Om man föreställer sig att CG kan stampa affärer ur marken kommer man att bli besviken. Sådant tar tid.

*

Övriga länder är en blandad skara där CG har stort inflytande över vilka länder han besöker och när. Det finns en mängd anekdotisk information om dessa besök som är intressant men som inte tillför något om CG som person. Undantaget är de beryktade besöken i Amerika 1976 och i Brunei 2004 som fått var sitt kapitel.

Exportföreningen var 1987 tillräckligt nöjd med CGs insatser för att belöna honom med deras förtjänstmedalj i guld. Det var något av en familjetillställning. Ordf i Exportföreningen, CGs

¹⁰ Elisabeth Tarras-Wahlberg & Ulf Nilson. Två öppna brev om kungahuset. Expressen, 1994-03-23.

¹¹ Ulf Nilson. Gör slut på monarkin! Expressen, 1994-04-01.

förre 1:e hovmarskalk Tom Wachtmeister, läste motiveringen och hedersordf prins Bertil hängde medaljen runt hans hals. Silvia och dottern Victoria satt på första bänk och applåderade.